

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Związek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
טלפון: 09-9579540, פקס: 054-4436366
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation
בנק מזרחי-טפחות סניף 669 חשבון 143564

גליון 193 מרס 2023 אדר-ניסן תשפ"ג

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

"זכור איתנו - פנים של גבורה"

אלפי רצים בקרקוב ישתתפו ב-13 במרס 2023 בריצה משותפת במסגרת פרוייקט "זכור איתנו - פנים של גבורה". הפרוייקט מתקיים כבר 9 שנים, ואנשים רבים, צעירים ומבוגרים, לוקחים בו חלק.

הרצים יעברו דרך המוזיאונים של קרקוב המתעדים את ההיסטוריה של העיר בשנים 1939-1956 - מהמוזיאון ההיסטורי ברחוב פומורסקה, דרך המוזיאון במפעל של אוסקר שינדלר, מחנה הריכוז הגרמני לשעבר פלשוב ועד לכיכר גיבורי הגטו והמוזיאון בבית המרקחת שפעל בגטו. אורך המסלול הוא 5 ק"מ.

פרוייקט הריצה "זכור איתנו" הוא פרוייקט הנצחה לדור המלחמה של הקרקובאים ותודה על עמדותיהם ומעשיהם ההרואיים, על כך שלא פעם סיכנו את חייהם ואת חיי משפחותיהם וחבריהם. הריצה היא לזכר גבורתם שהיו לה פנים שונות - לחימה עם נשק אך גם מאבק יומיומי בטרור, ברעב, בפחד ובמחסור. "פנים של גבורה" - לזכר המאבק למען חופש וכבוד, הקרבה למען אחרים, והטראומה שלאחר המלחמה.

שיר לפורים

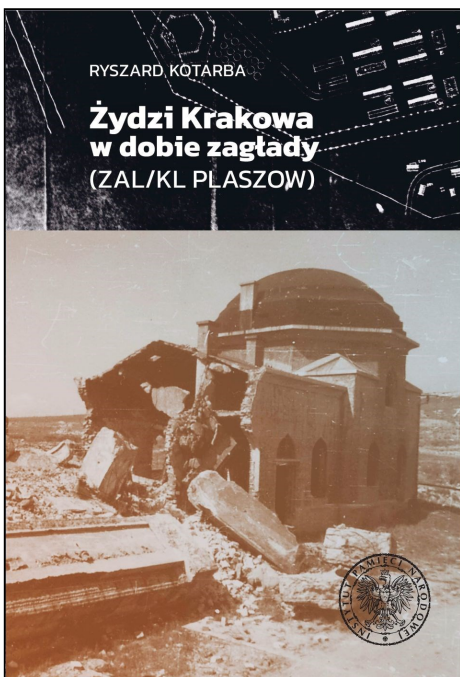
טולו שנירר ז"ל, יליד קרקוב,
כתב על פורים בקרקוב:

"היהודים בקרקוב נהגו לחגוג את חגיהם בהדרת קודש. בפורים היה מצעד, עדלאידע ברחוב קרקובסקה. נסעו כחמישים עגלות שטוחות, ללא דפנות, ועליהן הוצגו מיצגים שונים: פוליטיים, מתחום הספרות, מהתנ"ך...את שאר החגים חגגו בבתיים, במסגרת משפחתית."

מר שנירר תעד מזכרוננו שיר לכבוד פורים שהתפרסם ב"נובי דז'ניק", עיתון יומי יהודי בפולנית שראה אור בקרקוב בשנים 1918-1939.

ואלה דברי השיר:
"כבר היה המן/
עתה ישנו היטלר/
אך המחבר מנבא בצנעה/
שההיסטוריה חוזרת על עצמה/
וההיסטוריה גם תחזור על עצמה."

"יהודי קרקוב בעידן ההשמדה"

בינואר ראה אור הספר Żydzi Krakowa w dobie zagłady (יהודי קרקוב בעידן ההשמדה) שנכתב על ידי רישרד קוטארבה Ryszard Kotarba ובהוצאת המכון לזיכרון לאומי בפולין (IPN). הספר, בהיקף של 828 עמודים, מתאר תקופה משמעותית מההיסטוריה של יהודי קרקוב בתקופת הכיבוש הגרמני, במיוחד בתקופת תפקודו של מחנה העבודה, ולאחר מכן מחנה הריכוז, פלשוב. חשיבותו היא בשל העובדה שהמחנה בפלשוב היווה מעין המשך של גטו קרקוב.

המקורות שבהם השתמש המחבר הם התעוד הרב שנמצא בארכיון לזיכרון לאומי, במכון ההיסטורי היהודי, בארכיון הלאומי בקרקוב, במוזיאון קרקוב וביד ושם. מאות הכרכים של תיקים שנשתמרו בבתי משפט, אלפי עדויות ודיווחים של נרדפים שחיו בקרקוב הכבושה, בגטו, במחנה פלשוב ובמחנות נוספים שימשו בסיס לכתיבת הספר.

היחסים בין הפולנים ליהודים, בזמן המלחמה ואחריה, היו והם עדיין נושא בעייתי שאינו משוחרר מסטריאוטיפים ומהכללות, ולעיתים יש נסיונות לבצע אידיאליזציה של פרק זה בהיסטוריה.

אבלים ומרכינים ראש

על פטירתו של חברנו

פרופ' אורי שמואלי
ז"ל

ומשתתפים בצערה של
המשפחה

ליל שבת ושבת בביתו של הגביר ר' יצחק הרש לזר

הסעודה היתה נמשכת ולא מסתיימת, ומועד הפגישה מתקרב ובא, הייתה אחת הבנות הבוגרות קמה בעדינות, מסתלקת ועוזבת את השולחן, ובמקום לשמוע את צלילי הזמירות וברכת המזון, העדיפה לשמוע את צלילי הטנגו והוולס במקום אחר.

ובשבת, אחרי סעודת צהריים, ולאחר המנוחה היה חתנה של הבת הבכורה, שבתוקף תפקידו היה מעין מזכיר כללי של אבא, והאותיות הקטנות היו נהירות בפניו, משתלט על שלישית הבנים והיה בוחן אותם, כמקובל בימים ההם, בפרשת השבוע, במשנה וגמרא. תפקידו של הבוחן לא היה תפקיד קל, שכן כל אחד רצה להתחמק מהבוחן.

אני העדפתי להיבחן אצל בן משפחה אחר, שגם הוא היה חריף ובקי בדברי קודש היה נותן לבאים אליו ממתקים ודברים טובים, ואילו אחי העדיף להסתלק לגמרי וללכת לתנועת בני-ציון, רוצה לומר בנות-ציון. והאח הצעיר שלנו היה משחד את "החתן הבוחן" ומביא מנת צהרים ל"רָקֶס" הכלב שהיה שומר על מחסן העצים. לכלב זה היו מבשלים אוכל מיוחד. ובשבת היה הולך אחי הצעיר יחד עם "החתן הבוחן" להאכיל את הכלב, כשאחי סוחב את הסיר, כמשרת.

בינתיים, בפינת חדר האוכל, על יד תנור החרסינה הגדול והגבוה המגיע כמעט עד התקרה, היתה אם המשפחה אוספת את הבנות וקוראת את פרשת השבוע בידיש מתוך ספר "צֶעֶנְאָה וְרַעֲנָאָה". אחר כך היתה אומרת את התפילה "גאט פון אברם פון יצחק או פון יעקב..." ומתחילה בניגון "לומיר אֹנֶה ויִפֶּן צו לויִפֶּן גאט..."

התנור אשר שימש לחימום הבית, שימש גם למטרה נוספת. מעל לפתח התבערה היה תא מיוחד שהיה מיועד לחימום הצוּלֶנְט והקִישְקֶע. בדרך כלל היו יהודי קרקוב שומרים על חום תבשילים אלה לכבוד השבת, בהכניסם אותם לבית המאפיה של הלחם מבעוד מועד, כבר ביום שישי. ביום שבת בצהריים היו מגיעים כדי לקבל את המעדן שלהם. לא כך בבית שלנו.

בבית זה היה מעמד מיוחד למשרתת הגויה, מְרִישְקָה. לכולנו, הבנים והבנות, היא זכורה מיום היוולדנו ועד לחיסול ביתנו והמעבר לגטו. כל השנים גרה אתנו בכפיפה אחת, והיתה "הגוי של שבת". בין יתר תפקידיה היה לכבות את האור בחדרים בשבת, להביא דליים של גחלים מהמרתף לצורך חימום ובישול, ולטפל בצוּלֶנְט שהתחמם לו בתא מיוחד בתנור, פרי המצאתו של אבא, במקום ללכת למאפייה עם הסירים. תפקיד נוסף היה למְרִישְקָה זו. במפעל הסודה היינו מכינים משקה פוֹרְשֶט, ומאחסנים אותו במיכלים ענקיים. את המיכלים האלה היה על מְרִישְקָה להעלות למעלה, כפי שהיתה מעלה את הפחם.

(המשך בעמוד הבא)

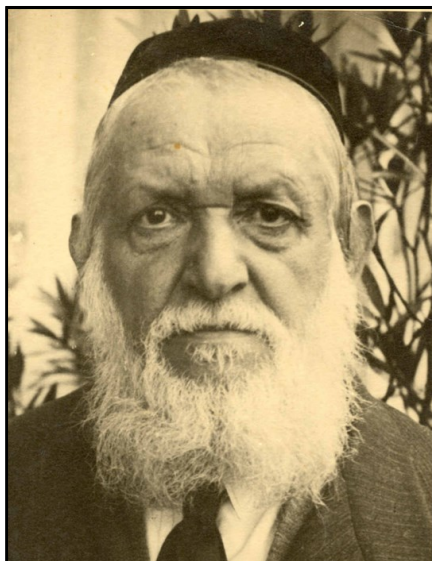
ביתו של יצחק הרש לזר עמד בכיכר וולניצה מס' 10. היה זה בית בן שלוש קומות, בבעלות לאה ויצחק צבי לזר, וכיאה לבעל הבית גרו ההורים וילדיהם בדירה רחבת ידיים שבקומה הראשונה (אצלנו מכונה זו הקומה השנייה). ראש המשפחה היה חסיד של הרבי מסונץ' והמשפחה התפרנסה ממפעל סודה וגזוז שהיה בבעלותם, בקומת הקרקע והמרתף של אותו בניין אשר נמכר גם בשתי חנויות נוספות שבבעלות המשפחה.

על האווירה בליל שבת ובשבת בבית המשפחה כתב אבי ז"ל, יעקב לזר, עוד בשנת 1963, וכך הוא תאר את הדברים:

"ביתו של העשע (- הכינוי של יצחק הרש) היה אחד הבתים הגדולים והידועים בעיר קרקוב בזמן ההוא. כאשר היה הוא מתיישב על יד השולחן בימי שבת ומועד, הוא וכל פמלייתו אשר כללה את בני המשפחה, אורחים ומוזמנים מבית הכנסת, היה מספרם מגיע ל-25 איש, ולפעמים אף יותר. זוהי תמונת השולחן הארוך, בראשו יושב אב המשפחה על כסא מיוחד המיועד עבורו בלבד, ולשאף אחד מבני ביתו אסור לשבת עליו, וסביבו יושבים ילדיו ובני זוגם וכמובן עוד ועוד מוזמנים. על התקרובת מנצחת אם המשפחה, לאה לבית שוורץ, ודואגת לחלק בעצמה לכולם את הדגים, הבשר, הצוּלֶנְט והקִישְקֶע.

עם סיום הארוחה, ניגון זמירות ואחרי ברכת המזון היה כל אחד חופשי לעשות כרצונו. זה לתנועת הנוער, זה להרצאה וזה לחבריה, ולפעמים היו הולכים לביקור אצל בני משפחה אחרים שגרו בסמוך. הנותרים היו מתחילים להקריא מאמרים מהעיתון היידי "היינט", שהיה העיתון המקובל בביתנו, וכמובן מיד החלו ויכוחים פוליטיים. האחד אהד את המשטר הקפיטליסטי ושנא את הסוציאליסטים והקומוניסטים. האחר אהד את כל הקשור בתנועה הפרוגרסיבית עד לקיצונית ביותר השלישי היה בעל דעות ליברליות. ומי שלא הצטרף לויכוחים הפוליטיים שקע במשחק שח-מט כשחקן או כקביצר.

לא כולם היו נשאים בבית עד סוף הסעודה. כאשר

לאה לבית שוורץ (1878-9-1933) ויצחק הרש צבי לזר (1872-11.13-14.5.1944)

ליל שבת ושבת בביתו של הגביר ר' יצחק הרש לזר (המשך)

**בית משפחת לזר בכיכר וולניצה 10.
בני המשפחה עומדים במרפסת הבית הפונה לכיכר.
משמאל: בית החרושת למי סודה של המשפחה.**

בשעה מאוחרת של אחר הצהרים היה אב המשפחה מתיישב על יד השולחן, ועורך את הסעודה השלישית. בסעודה זו אכלו מעט, דג מלוח עם פרוסת חלה היו המאכל העיקרי, אבל הרבו לשיר זמירות, את כל שירי המעלות, והיו מסיימים ב"אין כאלוקינו". האווירה הכללית בסעודת המנחה היתה אוירת קודש, והאפולולית עוד הגבירה אותה.

רק כשנראו ברקיע השמיים שלושה כוכבים ראשונים, אות שיום השבת חלף ועבר, היו מדליקים את האור. אבא, במעמד כל בני המשפחה, היה מקדש "המבדיל בין קודש לחול" ומלווה את מלכת השבת לקול צלילי ניגון המבדיל. ולבסוף הברכה המסורתית "אָ גִּיטע וואָך". כדי שהשבוע אכן יעבור בסימן של מזל טוב, הלכה למעשה, היו נוהגים למרוח את גבות העיניים ביין של הבדלה. באותו יין הרטיבו גם את הכיסים, כסגולה לפרנסה טובה וכל טוב.

אוסוף ואספר עוד סיפור אחד הקשור ליין לכבוד שבת. בדרך כלל היו היהודים מקדשים את השבת ביין ביתי, עשוי מצמוקים. אצלנו היה היין עשוי על טהרת ענבים ישראלים מיבוא, עליהם חלים כל דיני היין. וכאשר נפגע לפעמים הפרי, ידע היבואן כי עליו לשמור את הסחורה עבור אדון העשע.

פעם, בעת הכנת היין, נכנסה לחדר מְרִישָׁקָה הגויה, וכך הפך היין פסול לשתיה כיון נסך. ללא הרהור נוסף, שפך אבי את כל מיכל הזכוכית המלא יין לקערה, וכך גם המיכל וגם הקערה נשברו. הרגלי בית יהודי דתי היו שמורים בביתנו, ועם זאת היה אבא ציוני מסור, ופלשתינה-א"י היתה, על פי אמונתו, מולדתו היחידה.

המשקה היום-יומי המקובל בביתנו היה משקה בשם "מְיוּד" עשוי דבש דבורים, שהיה מגיע לקרקוב מאיזור פולין הדרומית על ידי פולני. את המשקה הוא היה מביא בחביות גדולות, אותן אחסן בוֹלְנִיצָה 10. פעם נפלה חבית עצומה כזו, והתפרקה בשער הכניסה לבית - והדבש ... הדבש ... הדבש היה בשפע ובזול, וכך גם המְיוּד.

ומסיפור לסיפור. בבית משפחת לזר היתה גם עז לחליבת החלב עבור אבא. פעם התיישבה העז מתחת לשולחן ואכלה את שמלתה של אמא. הצחוק היה גדול, אך התוצאה היתה שמלה אחת פרומה לאמא."

לילי הבר לבית לזר

מפה ומשם

בראש הוועד הקרקובאי עמד רפאל לנדאו, והארגון הורכב מנציגי כל המפלגות והסיעות היהודיות. בחודשי הפעילות הראשונים חולקו, בקז'ימייז' לבדה, 3,000 שקי קמח, 2,000 קופסאות של חלב מרוכז, 400 חביות שומן כשר, ירקות ולמעלה מ-1,000 זוגות נעליים.

בנוסף התקבלו שני קרונות מלאי תרופות, סבון, בגדים, מזרני שינה, מיטות, שולחנות ושרפרפים, והפריטים הללו חולקו לאוכלוסייה הנזקקת, כולל גם לאוכלוסייה הקתולית הענייה. התמיכה הזאת מומנה בכספי תרומות של יהודי ארה"ב.

*****

ביתו של ליפא בוסק (1840-1909), בית דו-קומתי מצד שמאל של פלאץ בוול (plac Bawól) היה הבית הראשון בקז'ימייז' שבו היו מים זורמים.

היו גם כאלה שבכל שבוע, בעיקר ביום חמישי לקראת השבת, היו מביאים את נדבתם בעצמם."

*****

בשנת 1910 היו עורכי הדין היהודיים בקרקוב 52.3% מכלל עורכי הדין בעיר, הרופאים היהודים היו 24% ויהודים בנקאים ועוסקים בכספים - 23.3%.

באותה תקופה 36.9% מהדיירים ברחוב גרוצקה היו יהודים, ברחוב דומיניקנה הגיע אחוז הדיירים היהודים ל-31.4% וברחוב שיניה היה אחוז הדיירים היהודיים 23.5%.

*****

בינואר 1919, לאחר תום מלחמת העולם, הוקם וועד לסיוע ליהודי פולין במטרת לסייע לקורבנות המלחמה האחרונה ולקורבנות הפרעות אנטי-יהודיות, שהתגברו בתקופה המיידית שלאחר המלחמה.

יוסף בוסק כותב בספרו "והאיל לא נאחז בסבך" על העזרה ההדדית בגטו קרקוב, וכך הוא כותב: "באחד הימים, לאחר הקמת הגטו, פנה אל אחי הרב מסקאוויץ, ר' שמחה פרנקל, והציע לו לסייד חברת עזרה חשאית בשביל אנשים שהיו אמידים לפני המלחמה ונושלו - מורים, עורכי דין, סוחרים ואמנים - שבתנאי הגטו סבלו מרעב ממש.

בשמרם על מעט כבוד עצמי לא רצו לפנות לעזרה הסוציאלית שליד המועצה היהודית ולא לעמוד בתור עם פינכה ביד, כדי לקבל קצת מרק מהתמחוי. הם הסתובבו ברחובות הגטו, לבושים בבגדים מהודרים שעתה היו רחבים מידי וכולם בקפלים.

יום יום היו הרב וליאון אחי מהלכים בגטו בדירותיהם של אלה שעדיין היה להם משהו, ואוספים תרומות בשביל הנצרכים. גם אם חיו בצמצום הרי כל מי שליאון פנה אליו - נתן.

קורותיה של הנקה ויגל לבית אניספלד 1939-1943

הגרמנים שוחחו איתו עוד זמן מה ושאלו אז, למה בעצם הוא דובר גרמנית טובה כל כך, והאם הוא פולני. לאחי לא היה סרט שרוול, אבל מפחד שהגרמנים ידרשו את הניירות שלו לא העז אחי לשקר ואמר שהוא יהודי. כאשר שמעו זאת הגרמנים השתנו מיד פניהם החביבות, הם התחילו להכות את אחי באכזריות ולהתעלל בו. אחד מהם הכניס את האקדח הבלתי נצור שלו לפיו של אחי ואמר שיירה בו. לאחר מכן אמר שהתחרט, ושאחי אמור להתפלל קודם. לאחר שעשה כך אמר הגרמני: "שים לב, אני סופר עכשיו עד שלוש וכשאגיע לשלוש, אירה בך." הוא הצמיד את האקדח לאחורי ראשו של אחי וספר, אבל כשהגיע לשלוש העניק לאחי במקום כדור חבטת אגרוף חזקה באחורי ראשו, כך שאחי כשל ונפל לתוך ערמת נוצות פוך שהיו מפוזרות במחסן על פני הרצפה לידו. כאשר רצה לנשום ולהוציא את הראש מערמת הפוך מילאו הגרמנים את פיו בנוצות, לאחר מכן היכו אותו במטאטא שעמד בפניה. כאשר התעורר אחי מעלפונו לא היה איש בחנות. הוא לא ידע בעצמו כיצד הגיע הביתה, ידו השמאלית כאבה מאוד והרופא קבע שהיא שבורה בשני מקומות.

מסחר ברחובות גטו קרקוב

בסתיו 1942 התחילו דיבורים שהגטו יפורק, חלק מתושביו יועברו לפלשוב, והיתר היו אמורים להתפנות אך לא היה ברור האם הם ישלחו למחנות השמדה. אחי סיפר לי מאוחר יותר, אחרי המלחמה, שבאותה עת חשבו בגטו שלנו על מרד. כנראה שאבי ואחי הבריחו כלי נשק לגטו, אבל איני יודעת פרטים מדויקים על כך.

בחורף 1942 הגעתי עם הקובלסקים לדירת שני חדרים בבית איכרים יפה בניפולומיצה. אדון קובלסקי היה שם מנהל חשבונות ולי ניתן השם אנה דמבסקה, כאילו אני בתה של אחות אשתו של קובלסקי שמתה. המסמך היחיד שהיה בידי הייתה רק תעודת הטבלה שזווייפה באיכות גרועה מאד. היה זה המסמך היחיד אותו הצליח אבי לארגן עבורי וקיוויתי שלא אאלץ אף פעם להוכיח את זהותי על ידי תעודת ההטבלה.

למדתי בחריצות את כל התפילות הקתוליות כמו גם את חגי ומנהגי הגויים. לבסוף הכרתי את עיקרי הנצרות טוב יותר מאשר כל ילד נוצרי אחר בגילי.

(המשך בעמוד הבא)

"נולדתי בקרקוב בשנת 1930. בספטמבר 1939 גרתי עם הורי ואחי בקרקוב, ברח' סבסטיאנה 17. לאבי הייתה חברה שעסקה ביצוא נוצות ופוך לכלי מיטה, ברח' יוזפה 21. אימי ניהלה את משק הבית, אחי סיים בדיוק את לימודיו בכיתה י' של התיכון העברי ואני הייתי בת 9. בספטמבר הייתי אמורה להתחיל ללמוד בכיתה ג'.

לאחר כמה ימים נכנסו הגרמנים לקרקוב. אני זוכרת את זה כאילו שזה קרה היום. עמדנו בפתח הבית והבטנו בצבא שעבר ברחוב שלנו. היו אלו שיירות ממונעות, ואנחנו התבוננו בחיילים בלי להרגיש מפוחדים במיוחד, על אף ששמענו דברים שונים על הדרך שבה נהגו הנאצים ביהודים בגרמניה. לא יכולנו לתאר לעצמנו את רמת המפלצתיות שלהם ולא ידענו מה ממתין לנו. אבל כבר לאחר ימים ספורים טעמנו את מה שעתיד היה לקרות.

כחמישה שבועות לאחר פלישת הגרמנים נאסרו הלימודים על ילדים יהודיים. הרדיו שלנו הוחרם והחיילים לקחו באותה הזדמנות גם את מגלשי הסקי של אחי אותם ראו במקרה, במילים: "בשביל מה חזיר יהודי בכלל צריך דבר כזה".

מקרה אחד שנחרט בזיכרוני היה החיפוש הגדול שנערך בקז'ימייז' בשלהי סתיו 1939. סרקו את דירות היהודים, בזזו אותן וגם פגעו באנשים. דירתנו נמצאה לא רחוק מקז'ימייז', ובמשך כל ימי החיפושים פחדנו מאד שהגרמנים יגיעו גם אלינו. זה לא קרה אך אז באו גרמנים, לקחו את אבי ובמשך היום כולו לא ידענו מה קרה לו. רק בערב אבי חזר חיוור ועייף הביתה וסיפר: את מכשיר הרדיו שלנו קיבל גרמני אחד שהיה מוצב בשדה התעופה. זה מצא ששפופרות הרדיו לא היו בסדר והיות שידע למי השתייך המכשיר לפני כן (עם מסירת המכשירים חוייבו היהודים להדביק עליהם פתקים עם שם וכתובת), האשים את אבי במעשה חתרנות. בעמל רב הצליח אבי להסביר ששפופרת אחת נשרפה כבר מוקדם יותר. הוא היה חייב לתקן את המכשיר על חשבוננו, ורק אז הניחו לו לחזור הביתה. אירוע קטן זה אמור רק לתאר עד כמה חיינו והחופש שלנו היו בסכנה ועד כמה עלולים היינו לתת דין וחשבון על כל דבר קטן ולהיענש במלוא חומרת הדין.

בחורף 1939/40 הלאימו הגרמנים חדר בדירת שלושת החדרים שלנו, ושיכנו בו גרמני שהיה ראש לשכת העבודה באזור קרקוב וויליצ'סקה. הוא גר בחדר בדירתנו עד חודש מרס 1941 כשאנו נאלצנו לעבור לגטו בפודגוז'ה שהוקם אז.

אני רוצה לספר על עוד אירוע קטן שהתרחש בקיץ 1942. ערב אחד הגעתי הביתה מהלימודים החשאיים שלי. ראיתי שהורי היו מבולבלים לגמרי, אחי שכב על המיטה ובכה מתוך שינה. סביב ידו השמאלית הייתה כרוכה תחבושת. אבא לא רצה לספר לי דבר, אבל ביום המחרת סיפר לי אחי בעצמו איך התרחש הכל. הוא ישב בעסק שלנו ביוזפה ופתאום נכנסו שלושה גרמנים. הם סיפרו לאחי שבזזו מחסן ביוזפה, שהיה שייך לגרמנים, ושאלו את אחי אם יש לו מושג מי הוא האשם. אחי השיב בכנות "לא".

קורותיה של הנקה ויגל לבית אניספלד (המשך)

בנובמבר 1943 הגעתי להונגריה, שם שררו חיים של טרום-מלחמה. האוכל לא היווה בעיה עבור איש, הכל היה קיים בשפע ובכל זאת רעבנו, אנחנו הילדים בבית-ארבה. לפעמים מחל אחד הפטרונים היהודיים על כבודו והזמין את אחת מאיתנו לארוחת צהריים. אנחנו, הילדים מפולניה, נהגנו בהזדמנויות אלו תמיד לחלוק את חבילת המזון שקיבלנו עם ילדים אחרים.

כאשר סיפרנו ליהודים ההונגרים על חוויותינו בפולניה לא רצה איש מהם להאמין לנו באמת. הטענה שנשמעה לעתים קרובות היתה: "נו, כן, דבר כזה יכול לקרות בפולין, אבל כאן, אצלנו בהונגריה, דבר כזה לא היה מתאפשר." איני יכולה לנטור לאותם יהודים על שכך חשבו. מוח אנושי נורמלי לא מסוגל לדמיין את הזוועות שחווינו. הפחד והחרדה נמשכו עד השחרור על ידי הצבא הרוסי ב-23 בינואר 1945.

הדברים נכתבו על ידי הנקה ב-1955 בגרמנית, תורגמו על ידי בתה והתפרסמו באתר "הקשר הרב-דורי".

לא ביקרתי בבית הספר, היות שקובלסקי היה בדעה שאני אינטליגנטית מדי ושאבלוט יותר מדי בין ילדי הכפר. אבל מחוץ לזה היו יחסי עם ילדי הכפר כשווה בין שווים, והעובדה שאני קצת שונה מהם תורצה בכך שפשוט הייתי ילדת עיר.

כלפי חוץ חיי בניפומיצה התנהלו ברוגע. לא רעבתי, לא היה לי קר, לא התעללו בי. אבל הדבר אותו אי אפשר להמחיש היה הפחד שהרעיל את חיי. פחד מפני גילוי, פחד מפני חשיפה עצמית במבט או במילה. במנזר קרוב הקימו בית ספר לניהול משק בית עבור הבנות. כדי שלא לבלוט ביקרתי גם אני בבית ספר זה.

בסתיו 1943 הגיע אלינו יום אחד מכתב מאבי שהיה עם המשפחה בכפר זרנובקה, ובמכתב הוא כותב שמצא דרך לברוח להונגריה. אבא שאל אם אני רוצה להצטרף אליהם. כבר התענייתי כל כך בפחד עד שלא יכולתי יותר להישאר בניפולומיצה, ולכן שמחתי מאוד בהצעתו של אבי.

ישיבת "כתר תורה"

מפעלו הגדול של האדמו"ר הרביעי מראדומסק, ר' שלמה חנוך הכהן רבינוביץ, (1882-1942), היה ייסוד רשת ישיבות "כתר תורה", שכללה 36 ישיבות ברחבי פולין וגליציה אותן ניהל יחד עם חתנו. תוך כדי הנהגתו הרוחנית הוא המשיך לעסוק במסחר ואת רוב כספו הקדיש להחזקת הישיבות ולתמיכה בעניים. האדמו"ר זכה לחסידים רבים, וכך קרה שבקרקוב היו יותר שטיבלך של ראדומסק מאלה של גור.

ביום השנה לפטירתו של הרמ"א, בלי"ג בעומר, היו המונים עולים לקבר הרמ"א ומוסדות שונים היו מציבים בכניסה לבית הכנסת עמדות התרמה למוסדותיהם.

בחורים אוספים כסף עבור סניף ישיבת "כתר תורה" בקרקוב

פרפראות מהעבר

(נקניק "לבן"), וזאת על מנת שיחלים מהר. בין יהודי קרקוב רווחה האמונה כי ה"שינקן" מסייע להחלמה, ואת אכילתו היו מתרצים במצוות הרופא.

ילדים יהודים בכנסייה: רוב יהודי קזימייז' היו דתיים או מסורתיים, ולמעט העניים המרודים העסיקו בביתם עוזרת פולניה. בימי ראשון נהגה העוזרת הפולניה לקחת את הילדים הצעירים שבמשפחה אל הכנסייה, תוך שהיא מסבירה להם שאל להם לקוד כי הם יהודים.

אגדת השינקן: אניס פורדיס בספרה Ich Miasto (הספר "העיר שלהם" ראה אור, לאחרונה, בעברית) ראינה 19 ישראלים אשר את ילדותם ונעוריהם בילו בקרקוב. כמעט כולם סיפרו כי בביתם היתה הפרדה בין מאכלי בשר לחלב, וכי בבתיהם נשמרו בקפדנות הלכות כשרות.

ולמרות זאת, כמעט כולם סיפרו כי למרות כל ההקפדה החמורה על הכשרות, הרי כשאחד מבני המשפחה חלה, היו קונים עבורו ומכינים לו לחמניה עם נקניק שינקן

הלימודים של בני הקהילה היהודית בקרקוב שבין שתי המלחמות

ספסלי "גטו" מיוחדים עבור היהודים. עתה פחת והלך מספרם של היהודים במוסדות החינוך ובפרט במכללות - גם בקרקוב.

כדי לנסות לפתור את הבעיה לפחות באופן חלקי, אורגנה בשנת 1938 מסגרת של שעורים אוניברסיטאים עבור הנוער היהודי בעיר. היזמה יצאה מהנהלת מוסד "בית הספר העברי", שבו למדו באותה שנה למעלה מ-1,400 תלמידים, והשיעורים ניתנו על ידי מורי הגמנסיה בבניין בית-הספר.

גם החינוך הגופני הגיע לפריחה ולהתרחבות ניכרת: בנוסף על מועדון הספורט בעל האופי הלאומי-ציוני "מכבי", שהסתעף והתקדם בתקופה זו בצעדי ענק, ועל אגודת ההתעמלות "ז'י.ט.ג.", שגם היא פעלה יפה, קמה שורה שלמה של אגודות ספורט יהודיות כמו: "בר-כוכבא", "הגיבור", "שילה" ("הכוח", בפולנית), "יהודה"; כמו כן, התארגן והתפתח חוג אקדמאים חובבי ידיעת הארץ, שחבריו מצאו הנאה תרבותית-חינוכית גדולה בתיור ובבילוי משותף בטבע. רק אגודת הספורט "יוצ'נקה", שבעקבות הפילוג בשנת 1927 הגיעו בה לשלטון חברי "הבונד", ירדה בשלהי שנות ה-20 מן הזירה.

בשטח החינוך פעלו גם מוסדות פילנטרופיים, כמו "המעון לילדים העניים ביותר", שהוקם על ידי דורה ראנד ונוהל על ידה עד שנת 1936, שני בתי-היתומים, מפעלה של הגב' רוזה רוק, "אם היתומים", וכן ארגון נשים "ויצו".

מתוך: היהודים בקרקוב, חייה וחורבנה של קהילה עתיקה, ועדת ההנצחה של יוצאי קרקוב בחיפה, תשמ"א 1981

התיכון היהודי למסחר" ובאותה שנה נפתח בית-ספר למלאכה לבנים, שהוקם במסגרת "בית הספר העברי", ועלה כעבור 4 שנים לדרג של "גימנסיה טכנית".

יחד עם זאת, יהודים לא מעטים, ולא רק בני מתבוללים, למדו בבתי-ספר פולניים ממלכתיים יסודיים ותיכוניים, בבית הספר הטכני הממלכתי, בבית הספר הגבוה למסחר, לאמנויות היפות, ובעיקר באוניברסיטה האיגלונית.

משנה לשנה גברה האנטישמיות, בפרט במוסדות להשכלה גבוהה, ובשנות ה-30, ובעיקר במחציתם השנייה, לא רק שהתרבו והלכו המהומות וההתנפלויות על הסטודנטים היהודים בתחומי מוסדות אלה בפולין, אלא גם הוקצו

לאחר סיום מלחמת העולם הראשונה גדלו והתפתחו מוסדות החינוך של הציבור היהודי וחלה הסתעפות והתרחבות משמעותית בשטח החינוך הדתי והחילוני. בנוסף על התקדמותם והתפתחותם של "חדרים", "בתי-מדרש", "תלמוד תורה" החרדי ובעיקר בתי-ספר שהיו כבר קיימים - כמו "בית הספר העברי" הלאומי-ציוני (יסודי וגימנסיה), בית ספר מקצועי לבנות "אוגניסקו פראצי ("מוקד העבודה") וכן בית ספר לבנות חרדיות "בית יעקב"

בשנת 1923 גדל המוסד לבנות "אוגניסקו פראצי" והפך לבית-ספר מקצועי לבנות, הוקם הסמינר למורות, בוגרות "בית-יעקב" (בשנת 1922, ע"י תנועת "אגודת ישראל"). בנוסף נפתח בשנת 1933 "בית הספר

כיתה בבית ספר "בית יעקב", 1935

קוראים יקרים,

**תמיכתכם הכספית בארגון חשובה על מנת להבטיח את המשך הפעילות הסדירה שלנו.
נא לשלם דמי חבר לשנת 2023 בסך 200 ש"ח
(גודה, כמובן, לתרומות נוספות).**

**בהעברה לחשבון בנק: מזרחי טפחות, סניף 669 חשבון מספר 143564
או המחאה לארגון יוצאי קרקוב, רחוב הנוריות 31, הרצליה. 4672630**

רחוב דוד קורצמן בוורוצלב

עירית וורוצלב החליטה להנציח את זכרו של ר' דוד אלתר קורצמן הקרקובאי על ידי מתן שם רחוב על שמו. מר ולדמר פולנסקי, פולני, שהקים את קרן פולנסקי לאתר ולהנציח קברי אחים של יהודים ברחבי פולין ולהנציח את החיים היהודיים, הוא שיזם את הפנייה לעיריה ופעל לקבלת מימוש ההחלטה שהתקבלה בעיריה.

הרב קורצמן (1865-1942) היה ממיסדי "אגודת ישראל העולמית", שימש כנשיא "אגודת ישראל" בקרקוב ומיסדי "בית יעקב" בעיר. בנוסף כיהן כנשיא בית היתומים "בית מגדלי יתומים" שברחוב דיטלה 64 וכמנהלה בפועל. לאחר הקמת הגטו ברובע פודגוז'ה הועבר בית היתומים לרחוב קרקוזה 8 ומשם לרחוב יוזיפינסקה, ואליו התקבצו ילדים שנאספו מכל בתי היתומים בקרקוב.

באקציה של 28 באוקטובר, עם חיסול בית היתומים, סרב הרב קורצמן לעזוב את היתומים למרות שהשלטונות הגרמניים איפשרו לו זאת, ויחד עם המנהלת, אנה פויירשטיין, ועובדי מוסד נוספים גורשו ונרצחו בבלוז'ץ.

1987. הצבת לוחות זיכרון על בניין הגימנסיה העברית בקרקוב

לרגל האירוע הגיעה מישראל קבוצה המונה כ-40 אנשים והשתתפו גם אחדים מניצולי תלמידי הגימנסיה המתגוררים בקרקוב. המנהל הנוכחי של בית-הספר למכרות ולאנרגיה, השוכן כעת בבניין ברחוב בז'וזובה העמיד את המבנה לרשות משתתפי הכינוס. באחד מאולמות בית הספר בירך את הבאים יו"ר הוועד לשמירה על אתרי התרבות היהודית, ובמילים נרגשות, העלה זכרונות מימים עברו בוגר הגימנסיה העברית, העסקן הבלתי נלאה של ארגון יוצאי קרקוב, רפאל שרף. בהמשך הטקס מחוץ לכותלי הבניין נערך גילוי הלוחות, נגזרו הסרטים בצבעי אדום-לבן ותכלת-לבן והונחו זרי פרחים.

בטקס השתתפו בין היתר: ראש הנציגות הישראלית בוורשה, רקטור האוניברסיטה היגלונית, יו"ר ידידי ההיסטוריה והעתיקות של קרקוב ויו"ר הקהילה היהודית בקרקוב.

בעיתונות הקרקובאית התפרסמה ביולי 1987 ידיעה, שתורגמה לעברית על ידי מרים עקביא, וזו לשון הידיעה:

"בקיץ האחרון (29 ביוני 1987) התקיים בקרקוב אירוע לא יומיומי: גילוי לוחות זיכרון - בפולני ובעברית - על בניין הגימנסיה העברית לשעבר ברחוב בז'וזובה 5. את הכתובת על הלוחות בברונזה תכנן וביצע הפלסטיקאי הנריך מטלינגייבץ' בזו הלשון:

'בבניינים אלה ברחוב בז'וזובה 5 ופודבוז'יה 1 פעלו שלושה בתי ספר מיסוד חברת בית-הספר העממי והתיכון בקראקוב: בית הספר העממי העברי והגימנסיה העברית ע"ש ד"ר חיים הלפשטיין ובית ספר למלאכה. אחרי שלושים וחמש שנות קיום של בתי הספר האלה הם חוסלו על ידי הפולשים הנאצים וגורל המורים והחניכים כגורל יהדות קראקוב.'

הצייר לאופולד גוטליב

לאופולד גוטליב (1879-1934)

לאופולד גוטליב, אחיו של הצייר המפורסם מאוריצי, נולד כחודש לפני פטירת אחיו, בשנת 1879 למשפחה יהודית מסורתית בעיירה דרוהוביץ'. גוטליב למד בקרקוב בשנים 1896-1902 ובשנת 1903 עבר ללמוד במינכן ומשם עבר לפריז. בפריז התחבר לקבוצת ציירים יהודים שהשתייכו ל"אסכולה של פריז" והציג את ציוריו בתערוכות בפריז, ברלין, וינה ומינכן. בשנת 1906 לימד בבית הספר בצלאל בירושלים, חזר לפריז ושוב חזר לארץ ישראל ולימד בבצלאל בשנים

1910-1913. בשנים 1914-1916 השתתף כלוחם בליגיון הפולני של פילסודסקי ובתקופה זו רשם כ-1,000 רישומי מלחמה המתארים דמויות של חבריו לנשק וסצנות של מלחמה.

גוטליב נפטר בפריז ב-1934.

ציוריו ורישומיו של גוטליב מוצגים במוזיאונים רבים בעולם, וחלקם מוצגים גם במוזיאונים בישראל. נכדו היחיד של לאופולד גוטליב, יואל גוטליב, נהרג במלחמת יום כיפור בהפגזה ארטילרית בסיני.

אגדה כיצד עמד "מגלה עמוקות" במבחן השטן

קבר "המגלה עמוקות" בבית העלמין "הישן" בקרקוב

במהירות מכיסאו וקרא, כשהוא מצביע על הדלת באצבעו: "הסתלק מעיני, שטן! שכף רגלך לעולם לא תדרוך עוד בקרקוב!" כך עבר רבי נתן נטע שפירא בהצלחה את המבחן.

השטן המופתע ברח מושפל, אך לא ויתר. תוך זמן קצר, הופיע שוב עלי אדמות והפעם ביקר בחור מלומד מאיזמיר, שלמד אז בישיבה בסלוניקי. למרבה הצער, הבחור הזה לא היה בעל תבונה ושיקול דעת כמו רבי נתן נטע שפירא. כשהשטן אמר לו שהוא המשיח, הוא מיד האמין וכך הסתיים הניסיון השני בניצחון השטן. שם הצעיר היה שבתאי צבי, משיח שקר המסוכן ביותר בהיסטוריה היהודית.

השטן היה בטוח שהרב ישמח מאוד מדבריו, אלא ש"מגלה עמוקות" התייחס אליהם בהסתייגות. הוא היה רחוק מלהשתוקק לכבוד כלשהו; ויותר מכל הוא הופתע מכך שמסר כזה לא הועבר אליו ישירות על ידי אליהו הנביא. הרי הם נפגשו כל ערב ללימוד תורה משותף, בכו על נפילת עם ישראל והתפללו לתחייתו. לכן, ביקש מאורחו לבוא אליו למחרת באותה שעה, ואז יגיד לו מה דעתו על כך.

כשבא אליו אליהו הנביא באותו ערב, סיפר לו "מגלה עמוקות" על ביקורו של האורח יוצא הדופן ולאחר מכן אמר: "אין לי עניין בכבוד, אבל אם זה בכל זאת נכון, אינני יכול לסרב". אליהו הנביא ידע היטב מי האורח, אולם אסור היה לו לגלות זאת לרב ולכן אמר: "זהו מבחן, שהצלחתו תלויה בך. אם אתן לך את התשובה, כי אז אין לניסיון שום טעם. אוכל לומר רק שסימן האמת הוא כל האלף-בית המעטר את מהות האדם. אם חסרות האותיות הראשונה, האמצעית והאחרונה, זה סימן לשקר".

כשהשטן הופיע שנית למחרת, התבונן "מגלה עמוקות" היטב באורחו וראה את אותיות האלף-בית רוקדות סביבו, כשחסרות בהן שלוש: הראשונה א', האמצעית מ' והאחרונה ת', שיחד יוצרות את המילה "אמת". כך ידע "מגלה עמוקות" שאורחו אינו שליח האמת, אלא שליח השקר. הוא קפץ

המאה ה-17 הייתה תקופה רעה מאוד עבור היהודים שנרדפו, נרצחו וגורשו. כל האסונות הביאו את היהודים לשאול אם אלה הם בעצם חבלי משיח. גם בשמיים החלו לתהות אם לא הגיע הזמן להולדת המשיח. לאחת מההתייעצויות השמיימיות הללו הגיע השטן, שמאז ומעולם נאבק למנוע את ביאת המשיח והישועה. כששמע את הדברים, החליט שהגיע הזמן להעמיד את עם ישראל במבחן. נושף אש, ירד השטן ארצה בדמות יהודי פשוט ואדוק בעל זקן שיבה ארוך. הוא הופיע ממש במרכז רחוב שרוקה בקז'ימייז' שבקרקוב, ובחצותו את הרחוב פנה לעבר בית המדרש של רבי נתן נטע שפירא ה"מגלה עמוקות".

לאחר שנישק את המזוזה, נכנס השטן פנימה. בבית המדרש למד הרב גמרא עם אחד מתלמידיו. השטן ניגש אליו ואמר שיש לו מסר חשוב מאוד עבורו. התלמיד, שלא רצה להפריע להם, יצא מיד מהחדר. השטן התיישב מול הרב ואמר: "רבי נתן נטע בן שלמה שפירא, בעל החיבור הנפלא 'מגלה עמוקות', אני שליח הקדוש ברוך הוא. הוא שלח אותי אליך כדי להודיעך לך שזכית בכבוד גדול! בגלל יושרך הגדול, קדושתך, ענוותך ויראת השמיים שלך, נבחרת להיות המשיח!". השטן הסתכל על הרב בהערצה ובכבוד, ואמר בטון חגיגי: "סוף-סוף הגיע זמן הישועה! ואתה נבחר לעשות את זה!" אחר כך נטל אותו בין זרועותיו וחיבקו בחום.

